

T.C.

RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MANEVİ SOSYAL HİZMET MÜMKÜN MÜ?
(Sosyoloji Tarihi Yüksek Lisans Ödevi)

Zeki KARATAŞ

7081002

Ders Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. M. Süheyl ÜNAL

RİZE 2009

MANEVİ SOSYAL HİZMET MÜMKÜN MÜ?

1. GİRİŞ

Bu bölümde sosyal hizmetin ne olduğu, hangi temeller üzerine bina edildiği, uygulama ilkelerinin neler olduğu konularına kısaca değinilecek, sonraki bölümlerde ise “Manevi Sosyal Hizmet”in mümkün olup olmadığı üzerinde durulacaktır.

Sosyal hizmet, genel olarak bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumların sosyal işlevselliklerinin güçlendirilmesi ve gerektiğinde yeniden yapılandırılması amacıyla yürütülen mesleki çalışmalar bütünüdür. Sosyal hizmetin mesleki etkinlik odağı, “çevresi içinde bireydir.” Sosyal hizmet, birey ile sosyal çevresi arasında etkileşimler sürecinde ortaya çıkan ve onların sosyal işlevselliklerini olumsuz yönde etkileyen sorunları ve farklı yaşam durumlarını değerlendiren, ele alan ve müdahale yetkisi olan bir meslektir.

Sosyal hizmet mesleği; bireyin karar verme özgürlüğünü kendi yararına kullanması açısından bilinçlenmesine aracılık eder. Öte yandan bireyin yaşadığı çevrenin değişen sosyo-ekonomik koşullarına ve değerlerine uyum sağlayarak toplumda verimli hale gelmesi için gerekli olan değişimin ortaya çıkmasını amaçlar. Bu açıdan sosyal hizmet, gerekli müdahaleyi yapabilecek bilgi, yöntem ve beceriyle donanmış ve bu tür müdahalelere yetkisi olan bir meslektir.

Bir bilim ve meslek olarak sosyal hizmet; korunma ihtiyacı olan çocuklar, gençler, engelli bireyler, yoksul bireyler, organik ya da ruhsal kronik hastalığı olan bireyler, bu bireylerin aileleri, travma yaşamış bireyler, suça sürüklenen çocuklar, gençler, bakıma ve korunmaya muhtaç yaşlılar, yoksul aileler vb. gibi ihtiyaç ve risk gruplarına yönelik bilimsel ve profesyonel çalışmalar yapar ve kendi kontrolleri dışında ya da kendilerinden kaynaklanan nedenlerle böyle sorunlarla karşılaşan bireyleri yaşadıkları sosyal çevrelerinde farklı mesleki yaklaşımlarla mikro, mezzo ve makro düzeylerde ele alır.

Sosyal hizmetin profesyonel amaçları vardır. Bu amaçlar; koruyucu-önleyici, destekleyici, eğitici-geliştirici-değiştirici, tedavi ve rehabilite edici amaçlardır. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rolleri ise planlayıcı, bağlantı kurucu, savunucu, izleyici, harekete geçirici, hızlandırıcı, öğretici, eğitici, toplumu bilgilendirici, araştırmacı, destekleyici ve tedavi edici vb. gibi rollerdir.

Sosyal hizmette uygulama süreci; müracaatçıların psiko-sosyal durumlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi, müracaatçının ve sosyal çevresinin değerlendirilmesi, müracaatçının sorun ve gereksinimlerine yönelik toplumsal kaynakların değerlendirilmesi, belirlenmesi ve harekete geçirilmesi gibi boyutlar içermektedir.¹

Sosyal sorunların topluma yönelik tahrip edici sonuçları ortaya çıkmaya başladığında, çözüme yönelik önlem alma çalışmaları başlatılmaktadır. Sosyal sorunların çözümüne yönelik yapılan hukuksal düzenlemeler ya doğrudan, ya da dolaylı olarak sosyal hizmet uygulamasını bir zorunluluk olarak ortaya koymaktadır. Sosyal sorunların çözümünde ise uzun yıllar, yaygın bir şekilde medikal yaklaşım ya da sorun çözme yaklaşımı kullanılmıştır. Medikal yaklaşım ise sadece “patoloji” ile ilgilenmekte sorunun nedenleri ve ortaya çıkaracağı sosyal etkileri üzerinde durmamaktaydı.² Sosyal hizmet anlayışında ise, sorunun ortaya çıkmasına neden olan etkenlere müdahale ederek, koruyucu önleyici önlemleri almak daha önemli hale gelmiştir. Bu sayede sorunun birey ya da ailede oluşturacağı yıkımların tedavi edilmesi için harcanacak kaynak ve zaman israfı da önlenmiş olur. Bu nedenle sosyal hizmet literatüründe şimdilerde üzerinde önemle durulan güçler perspektifi (strenghts perspective), problem ve patolojilerden ziyade insanların güçleri ve kaynaklarının sosyal hizmette yardım sürecinin odağı olması gerektiğini vurgulamaktadır.³

Sosyal hizmet mesleği, uyguladığı bütüncül yaklaşım gereği sorunu, sorun sahibinden yalıtılmış olarak ele alamaz. İnceleme ve teşhis aşamalarında olduğu kadar, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarında da sorun gibi, sorun sahibi üzerinde odaklaşmak gereklidir. Çünkü sosyal hizmetin esas görevi belli bir sorunu çözmekten çok, o sorunu ortaya çıkaran koşulları yok etmeye çalışmak ve sorun sahibine sorun çözmenin yollarını göstermektir. Böylece sorunun kendisi kadar sorunu ortaya çıkaran koşullar ve sorun sahibi de sosyal hizmetin odak noktası olmalıdır.⁴

¹ Işıl Bulut. *Sosyal Hizmet Uygulamaları El Kitabı*, Ankara: Başkent Üniversitesi S.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü, 2006, s. 3-4.

² Çiğdem Arıkan. Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, C. 2, S. 1, 2002, s. 12.

³ Veli Duyan vd.. *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*, Ankara: Öncü Basımevi, 2008, s. 61.

⁴ Emre Kongar. *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara: Sabev Yayınları, 2007, s. 67.

2. SOSYAL BİLİMLERDEKİ PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Pozitivist/akılcı bilim paradigması 18. ve 19. yüzyıl boyunca fen bilimlerine ve sosyal bilimlere hâkim olmuştur. Pozitivist bilim adamları tabiatı ve toplumu determinist bir yaklaşımla ele almışlar, ampirik incelemelere tabi tutmuşlar ve elde ettikleri sonuçları değişmez evrensel değerler olarak ilan etmişlerdir. Ancak bu anlayış 20. yüzyılın başlarından itibaren değişmeye başlamıştır.

Kuantum teorisinin kurucularından Albert Einstein ve Niels Bohr ile birlikte ve modern fiziğin devlerinden biri olan Heisenberg, yüzyılımızın ilk otuz yılında fizikçilerin atomların yapısı ve atom-altı fenomenlerin tabiatını keşfettiklerinde karşılaştıkları benzersiz çıkmazı anlatır ve analiz eder. Bu keşif, fizikçileri dünya görüşlerinin temellerini yerle bir eden ve yepyeni şekillerde düşünmeye zorlayan garip ve umulmadık bir gerçeklikle temasa geçirdi. Gözlemedikleri maddi dünya artık, çok sayıda bağımsız nesnelere kurulu bir makine olarak değil, daha çok bölünmez bir bütün içinde insan gözlemcinin temel bir yere sahip olduğu bir ilişkiler ağı olarak görünüyordu. Atomik fenomenlerin doğasını kavrama mücadelelerinde bilim adamları, temel kavramlarının, dillerinin ve tüm düşünme biçimlerinin bu yeni gerçekliği tanımlamaya uygun düşmediğini içleri sızlayarak fark ettiler.⁵

İnsanın kâinata ve eşyaya bakışında köklü değişiklikler meydana getiren fizikteki yeni gelişmeler, bilimin kutsallığının savunulduğu geleneksel düşünceleri esaslı biçimde sarsmıştır. Bu yeni süreçle beraber mekaniktik dünya görüşü yerine holistik (bütüncül) bir dünya görüşü seslendirilmeye başlanmıştır. Yirminci yüzyılda yaygın hale gelmiş olan kâinatın gerçekte anlamsız olduğu ve insan yaşamının sonuçta hiçbir hedefi olmadığı inancı Batı'da hala geçerli olsa bile Doğu toplumlarında suni yaşama alanları dışında pek de kabul görmemiştir.

Batılıların niçin insan-yönelimli değil de, madde yönelimli tabiat araştırması yaptıkları da ayrıca sorulması gereken sorular arasındadır. Tabiatı yalnızca zengin hammaddelerin kaynağı görüp, onu sonuna kadar kullanılması gereken bir meta olarak değerlendiren batı insanı ekolojik dengeleri altüst etmiştir. Amerikan ekonomisinin, dünyanın temel kaynaklarından yüzde kırkını dünya nüfusunun yüzde altısını beslemek için kullanması namusluca bir hareket olmasa gerek. Toplumun top

⁵ Firitjof Capra. *Yeni Bir Düşünce*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s.15.

yekun çalışmaya, kar elde etmeye ve maddi tüketime yönelmesi değerlerin yitirmeye başladığının göstergesidir. Kutsallık atfedilen değerlerin yön değiştirmesiyle ‘ulus-devlet’lerin hayat tarzları dinin yerini doldurmuş, parayı yücelten insanların da duaları yalnızca daha fazla kar elde etmeye yönelmiştir.

Bu anlamsızlık sorunu neticesinde Batılı insan bir arayışın eşiğine gelmiştir. J.D Walters bu özlemi şöyle dile getirmektedir. “*Düşünce şeklimizde bir devrim yapmak günümüzün ihtiyacıdır. Şayet fikri devrimler mevcut sistemlerin dışına çıkmayı gerektiriyorsa o zaman var olan diğer sistemlerin neler olduğuna bakmalıyız. Belki onlarda yeni istikametlerin ipuçlarını yakalayabiliriz.*”⁶ Birçok hakikat arayıcısı yola koyulmuştur bile. Çünkü felsefenin kavramsal hapisanesi maddeyi tarif edebildiği halde, manevi (spiritual) alanda etkisiz kalmaktadır. F.Capra; altmışlı yıllar ile yetmişli yılların başında bilincin çok-katlı düzeylerini keşfetmeye başladığında, bu keşifler için gereken çatının Doğulu manevi geleneklerde olduğunu fark etmiştir.⁷

*16 y.y.’ da Batı dünyası dini referans çevresinden bilimsel olana, zirai üretim biçimlerinden sınaî olana, kırsal yerleşimden şehir yerleşimine ve cemaat yaşantısından birey yaşantısına geçmiştir. Viktoryen çağda derin, mahrem, güdü yönelimli ve potansiyel olarak tehlikeli olan benlik kavramı devletin benlikler üzerindeki denetimini meşrulaştırıyordu. Viktoryen kişiler para biriktirmeyi, cinsi ve saldırgan dürtülerini denetlemeyi düstur edinirken, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batılı insan para harcamaya ve dürtülerini serbest bırakmaya başlamıştı. Çağdaş batılı benlik boştur zira aile, cemaat ve gelenekle irtibatını kaybetmiştir. Bu benlik çağının yabancılaşma ve parçalanmasına karşı durabilmek için, tüketim malzemeleri, kaloriler, yeni yaşantılar, politikacılar, romantik sevgililer ve empatik terapistler tarafından doldurulmayı arzulamaktadır.*⁸

Daha fazla özgürlük adına çıkılan yolda insanın biyo-psiko-sosyal yapısına yabancılaşması bir takım soruları da beraberinde getirecektir. Mevcut bilim hangi alanları eksik bıraktı da, yabancılaşma ve ahlaki karmaşa sorunları yaşanır oldu? Enformasyonun yaygın olduğu bir çağda insan aklının ürünü olan bilgiler niçin insanlığa mutluluk getirme noktasında yeterli olamamıştır? Haritasız bir şehri

⁶ J. Donald Walters. *Modern Düşüncenin Krizi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s.77.

⁷ Capra, a.g.e., s. 103.

⁸ Kemal Sayar. *Psikiyatri Ve Kültür*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2000, ss. 80-81.

dolaşmanın güçlüğüne yaşayanlar bilir. Haritasız yapılan bir gezinti aynı yerleri defalarca dönüp dolaşmaktan ibarettir. Bu vaziyetteki bir insanın danışma ihtiyacı ya da rehber bulma arayışı kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada “II. Aydınlanmacılar” adı verilen pusulasız gezginlerin sönmüş cep fenerlerinin, hakikatin büyüsunü çözmeye yetip yetmeyeceği merak konusudur. Ancak gelinen nokta sevindiricidir. Zira hayatın anlamı, insanın bu dünyadaki varoluş nedeni ve ölüm gerçeğinin açıklanması tüm insanlığın ortak arzudur. E.Schrödinger, “*bilimin insanlığa en büyük bağıışı; ‘Bizler kimiz? Nereden geliyoruz ve nereye gideceğiz?’ gibi dehşetli soruların cevabını bulmak ya da en azından akılları bu konularda rahatlatmak olacaktır*” der.⁹ Gerçeklik tek ve sabit olduğu halde, insanın onu yorumlama biçimi değişeceğine göre gelecekte insanlığı çok daha güzel gelişmeler beklemektedir.

XXI. yüzyılda bilimin yeni şekliyle insanın bireysel ve sosyal hayatına yansımaları gelişerek sürecektir. Bilimdeki bu paradigma değişiminin en çok etkileyeceği yapılardan bir tanesi de kuşkusuz sosyal bilimlerdir. Bilginin doğasındaki değişimler sosyal bilim yöntemlerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Sosyal bilimlerin fonksiyonu determinist bir yaklaşımla toplumsal olayları açıklamaya çalışmak mı olmalıdır, yoksa sürekli değişen sosyal yapıyı açıklayıcı bir yaklaşımla yorumlayacak yöntemler mi geliştirmelidir? Bu sorunun cevabı açıktır: Neden-sonuç ilişkisi içerisinde toplumsal olayları açıklamak ve genel yargılara ulaşmak günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Artık toplumsal alandaki olay ve olgulara ilişkin tek bir gerçeklik ya da tek bir doğru yoktur. Çoklu gerçeklikler; farklı ve çeşitli algılar söz konusudur.¹⁰

Danah Zohar, *Aklı Yeniden Kurmak* adlı eserinde manevi boyutu ‘*en derin değerlerimiz*’ olarak betimlemektedir. Denilebilir ki insan, akıl, kalp, ruh gibi üç boyutun yan yana ya da üst üste gelmesiyle değil, bunların bir DNA sarmalı gibi hem iç içe hem de birbirini kuşatıyor olması durumunda bütünde insandır. Eğer bu üç boyut, sarmal olarak benlik bütünlüğünde, birbiri üzerinde çok farklı ve çelişkili içerikler oluşturmadan çalışabiliyorsa bu tür insanların “dengeli”, “kendini gerçekleştirmiş” insan olarak değerlendirilmesi gerekir. Dengeli yetiştirilmemiş

⁹ Metin Karabaşoğlu. *Bilimin Öteki Yüzü*. İstanbul: Karakalem Yayınları,1997, s. 144.

¹⁰ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 30.

insanlarda bu üç boyuttan birinin ya da ikisinin diğerine ya da diğerlerine nazaran daha baskın (dominant) olması, benlik boyutundan “çarpık insanı” oluşturmaktadır.¹¹

*Moderniteye göre insan hayatı, atomların belirli özel kombinasyonlarının bir özelliğinden başka bir şey değildir. Bu ise, Shakespeare'in Hamlet'inin harflerin özel kombinasyonundan başka bir şey olmadığını iddia etmek gibidir...*¹²

Sunulan sayısız insan tanımı insanın bütünlüğünü ifade etmekten çok uzak ve bazen gülünçtür. Schumacher bu gülünç durumu biraz da mizahi açıdan ele alarak şöyle ifade eder:

*İnsan, lüzumsuzca büyük bir beyne sahip çok zeki bir hayvan veya alet yapan bir hayvan ve sadece çıplak bir maymun. Kuşkusuz, bu tanımları neşe içinde kullananlar kendilerini de tanımlarına dâhil ediyorlardır ve böyle yapmaları büsbütün şüphesiz değildir. Diğerleri için ahmakça bir şeydir bu, tıpkı bir köpeği havlayan bir bitki veya koşan bir lahana olarak tanımlamak gibi. Modern dünyanın vahşileşmesine hiçbir şey, bilim adına insanın 'çıplak maymun' gibi yanlış ve alçaltıcı tanımlamalarından daha fazla yardımcı olamaz.*¹³

Batıda yaşanan paradigma değişimiyle beraber, insan-doğa ve tanrı ilişkilerini eksen alan geleneksel kozmolojiden kopuş süreci başlamıştır. İnsan ile doğa arasındaki dengenin bozulduğunu pek çok kimse kabul etmekle birlikte, bu dengesizliğin, insanla Tanrı arasındaki uyumun bozulmasından kaynaklandığını herkes fark etmiş değildir.¹⁴ İnsanın tabiata hükmetme arzusuyla onu bilinçsizce tüketmesi, tamir edilemez küresel ısınma ve çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bugün modernitenin doğuş merkezi olan Avrupa' da 15 tür memeli hayvanın %42'si, 400 kuş türünün %18'i, 102 çeşit sürüngenin %45'i, 200 çeşit balığın %53'ü ve 11.000 bitki türünün %22'si tehdit altındadır. Ekonomik ve teknolojik gelişme, bir yandan yoksulluk ve sefaletin çaresi olarak düşünülürken, bugün alternatif düşünce

¹¹ Aytaç Açıkalın . “Fikri Hür İrfanı Hür Nesiller İçin.” *Eğitim-Bilim Dergisi*, S. 26, 2000, s. 13.

¹² E. F. Schumacher. *Aklıkarişiklar İçin Kılavuz*, İstanbul: İz yayıncılık, 1992, s. 39.

¹³ Schumacher, a.g.e., s. 42.

¹⁴ Seyyid Hüseyin Nasr. *İnsan Ve Tabiat*. İstanbul: Yeryüzü Yayınları, 1983, s. 18.

çevreleri bizzat bu iki yapısal faktörü ekolojik dengesizliğin ana kaynakları arasında saymaktadır.¹⁵

Pozitivist ve materyalist bilim anlayışı gereği tabiata hükmetmeye çalışan insanoğlu, insanı ve tabiatı yalnızca maddeye indirgeyerek anlam boyutunu görmezden gelmiştir. Daha çok hammadde elde etme hırsıyla dünyanın kaynakları hoyratça kullanılmış, küresel savaşlarla birlikte milyonlarca masum insanın hayatı acımasızca sona erdirilmiştir. Yirmi birinci yüzyılda gelinen noktada, mutlu bir azınlığın rahatça yaşaması uğruna dünya genelinin barış ve huzuru bozulmuş ve fiziksel çevre sorumsuzca tahrip edilmiştir. Sonuçta insanoğlu hayatın ve tabiatın anlamını sorgulayarak, tahribatını tamir etmenin yollarını araştırmaya başlamıştır.

3. MANEVİ SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI İHTİYACI

Manevi sosyal hizmet yaklaşımına geçmeden önce “maneviyat” kavramının taşıdığı anlam üzerinde durmakta yarar görüyoruz. Lügat anlamına baktığımızda maneviyat, maddi olmayan yani fizikötesi âleme ait olan özellikler ve ruh ya da duyu gücü anlamına gelmektedir.¹⁶ Başka bir tanımda maneviyat; “*maddenin arka planı, onun anlam boyutudur. Soyut kavramlar somut olgulara anlam katar. Bildiğimiz her şeyi, her cismi soyut kavramlarla oluştururuz. Soyut ve sembolik düşünce, her şeyin gerçek doğasını ortaya çıkarır.*”¹⁷ Elkins ve arkadaşlarının geliştirdiği oldukça geniş içerikli maneviyat tanımının öğeleri arasında, transandantal (bilinç ötesi-metafizik) boyut, hayatın amacı ve anlamı, hayattaki temel misyon, hayatın kutsallığı, maddi değerler, diğerkamlik ve idealizm yer almaktadır.¹⁸ İnsan hayatını anlamlandırırken, yaşama amaçlarını ortaya koyarken sıklıkla manevi kavramlara başvurmaktadır. Ancak maneviyat kavramı, duyularımızla algılanması güç geniş bir alanı tanımladığından herkesin zihninde öznel açıdan farklı çağrışımlar oluşturması da normal karşılanmalıdır.

¹⁵ Kadir Canatan. “Ekolojik Krizin Paragmatik Arka Planı ve Said Nursi’nin Kozmoloji Öğretisi.” *Kur’an’ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-i Nur Örneği Uluslararası Sempozyum* (20-22 Eylül 1998), Nesil Basım Yayın, İstanbul, s. 609.

¹⁶ Ferit Develioğlu. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1993: Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 579.

¹⁷ Nevzat Tarhan. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 23.

¹⁸ D. N. Elkins ve Diğerleri. “Toward a Humanistic-Phenomenological Spirituality: Definition, Description, and Measurement”, *Journal of Humanistic Psychology*, 1988’den naklen Tarık Tuncay, “Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 17(2), s. 14.

“Dolayısıyla bireyin, yaşamın anlamını ve amacını yakaladığı yer onun manevi alanıdır. Bu alan inanılan üstün güç ile kurulan öznel ve gizil ilişki ya da bireyin doğayla, sanatla, müzikle, ailesiyle, sosyal çevresiyle kurduğu, değer ve inanç atfettiği bir ilişki de olabilir.”¹⁹

Manevi sosyal hizmet müdahalesi yaklaşımı; pozitivist ve seküler bir anlayışla sunulan sosyal hizmet müdahalesinin mesleki disipline uygun bir şekilde maneviyatla bağlantısı kurularak, sorunlarla başa çıkmada etkili olacağı düşünülen manevi destek kaynaklarının müracaatçının yararına sunmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım tarzıdır. Aydınlanma felsefesinin sosyal bilimlere yansımaları sonucu insanı ve toplumu fen bilimlerinde olduğu gibi determinist ve ampirik açıdan ele alan modern bilim adamları -metafizik alana ait olması nedeniyle- insanın manevi yönünü ele almayı bilimsel bulmamışlardır. Postmodern dönemde ise sosyal sorunların giderek karmaşıklaşmaya başlaması ve sorunların temelinde insanın psikolojik varlığının etkili olduğunun anlaşılması insanı yeniden tanımlamayı zorunlu kılmıştır.

Bu çerçevede bazı davranış ve sosyal bilim akademisyenleri bireyi, “manevi deneyimler yaşayan insani bir varlık” değil, tam aksine “insani deneyimler yaşayan manevi bir varlık” olarak açıklamışlardır. Maneviyat bireyin varoluşunun anlamını açıklar. Dolayısıyla bireyin, yaşamın anlamını ve amacını yakaladığı yer onun manevi alanıdır. Bu alan inanılan üstün güç ile kurulan öznel ve gizil ilişki ya da bireyin doğayla, sanatla, müzikle, ailesiyle, sosyal çevresi ile kurduğu, değer ve inanç atfettiği bir ilişki de olabilir. Kuşkusuz bunların toplamı bireyin yaşamını anlamlandırmasını sağlayan unsurlar olarak görülebilir.²⁰

Sosyal hizmetler kavramı 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’nda; *“kişi ve ailelerin kendi bünyeye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”* olarak tanımlanmaktadır.²¹ Tanımda vurgulanan **“manevi yoksunluk”** yardıma muhtaç insanlar açısından bakıldığında giderilmesi gereken önemli bir gereksinime işaret etmektedir. Sosyal risklerle başa çıkmaya çalışan

¹⁹ Tarık Tuncay, “Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik.”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 17(2), s. 15.

²⁰ Tuncay, a.g.e., s. 14.

²¹ 2828 Sayılı SHÇEK Kanunu, www.shcek.gov.tr (01.09.2009).

yoksul aileler, özellikle korunma ihtiyacı olan çocuklar, bakıma muhtaç özürllüer, yaşlılar, kronik hastalar, şiddete uğrayan kadınlar ve hükümlüer içinde buldukları umutsuzluk ve çaresizlik nedeniyle manevi desteğe daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Kaza sonrası özürllü olan 23'ü erkek, 6'sı kadın 29 genç üzerinde yapılan bir araştırmada başa çıkma ile maneviyat arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre özürllü gençler arasında sakat kalmayla ilgili kanaatin Tanrı ile ilgili düşünöldüğü görölmüştür. Niçin ben sorusuna getirdikleri en genel cevap dini içerikli olup Tanrı'nın iradesinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.²² Dezavantajlı birey ve grupların sorunlarına çözüm bulmaya çalışan sosyal hizmet mesleği toplumsal kaynakların bu insanların yararına organize edilmesinin yanında, var olan negatif duygularından kurtulmaları için de potansiyel manevi güçlerini harekete geçirmeye çalışmalıdır.

Ölkemizde Sosyal Hizmetler Müdürlüklerine başvuruda bulunan yardıma muhtaç insanlar maddi sorunlarının yanında, manevi ihtiyaçlarını da dile getirmektedirler. Müracaatçılar sorunlarını anlatırlarken; yaşadıkları psikolojik baskı nedeniyle hayatı anlamlandırmada güçlük çektiklerini, hayat olayları ile başa çıkmada tükenmişlik duygusu ve umutsuzluk yaşadıklarını sıklıkla dile getirirler. Sosyal hizmet mesleğinin bir amacı da; birey, grup ve toplulukların kendi dinamiklerini, güçlerini harekete geçirerek kendi kaderini tayin etmesine yardımcı olmaktır.²³ İnsanların manevi değerleri olumlu bir şekilde kanalize edilebilirse, sorunlarının çözümü için gerekli olan motivasyon da sağlanmış olur. Özellikle sosyal risklere maruz kalmış bireyler manevi desteğe daha çok ihtiyaç duymaktadırlar. Manevi sosyal hizmet alanında aktif görev alan aktörler, kişiye, ailesine ve topluma manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde bulunarak, bireyin sorunlarına katkı sunacak şekilde manevi gelişimi sağlamalıdır.²⁴

4. MANEVİ DESTEK BİRİMİ İHTİYACI

Sosyal risk altında olan bireylerin yaşamlarında ihtiyaç duydukları değişimi gerçekleştirebilmeleri için manevi desteğe ihtiyaçları vardır. Aynı zamanda toplumda

²² Naci Kula. *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, s. 114.

²³ Aziz Şeker. *Sosyal Çalışma Mesleği*, Ankara: Sabev Yayınları, 2008, s. 95.

²⁴ Ali Seyyar. "İslami Değerler Açısından Manevi Sosyal Hizmetler", *Manevi Sosyal Hizmetler*, Ed. Ali Seyyar, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008, s. 50.

var olan manevi değerlerin sosyal hizmet talep eden müracaatçı kitlesinin yararına yönlendirilebilmesi için de manevi örgütlenme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çift yönlü ihtiyacın varlığı Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinde “Manevi Destek Birimi”nin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Yoksul ve yardıma muhtaç insanlarla, manevi değerleri nedeniyle yardımda bulunmak isteyen hayırseverler arasında ilkeli ve ölçülü bağlar kurulması ancak profesyonel bir bakış açısıyla mümkündür. Sosyal yardım alanında duygusal gerekçelerle yapılan faaliyetler, bir merkezden idare edilmezse istismara açık hale gelmektedir. Sosyal Hizmet Müdürlükleri bünyesinde kurulacak olan Manevi Destek Birimi sayesinde; dini, manevi duygular vasıtasıyla yapılan sosyal yardımların eşgüdümü ve koordinasyonu sağlanabilir.

Sosyal hizmet müdahalesi uygulamalarında halkın gönüllü katkı ve katılımını sağlamak önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle bakıma ve yardıma muhtaç bireyler söz konusu olduğunda, toplumun manevi duyarlılığı üst düzeye çıkmaktadır. Ancak bu potansiyel iyi yönetilemediği zaman kaynak israfına neden olunmakta, bazen de muhtaç kesime zarar verici faaliyetlere dönüşebilmektedir. Toplumda var olan gönüllü manevi destek motivasyonunu sistemli hizmet sunumuna dönüştürebilmek için organizasyonu sağlayacak güvenilir bir birime ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal devlet anlayışı gereği İl düzeyinde yerine getirilmesi gereken sosyal hizmet uygulamalarını yürütmekle yükümlü olan Sosyal Hizmet Müdürlükleri toplumun manevi duyarlılıklarını, ihtiyacı olan bireyler ve gruplar yararına yönlendirebilir.

Küreselleşmenin etkisiyle toplumların yaşadığı kültürel değişim, ahlaki değerlerin zayıflamasına neden olmaktadır. Aileler çocukları ile yaşadıkları çatışmalar ya da eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ailesinden yeterli ilgiyi göremeyen çocuklar ve gençler zararlı madde kullanımına yönelmekte ve sokakları mesken tutmaya başlamaktadırlar. Son zamanlarda ülke gündemimizi meşgul eden sokak çocukları, madde bağımlılığı, kapkaç gibi sosyal sorunların temel nedenlerine bakıldığında; manevi destek mekanizmalarının yetersiz kaldığı görülmektedir. Aileye yönelik sosyal hizmet müdahalesi uygulanırken ailelerin ihtiyaç duyduğu manevi desteğin sağlanması konusunda da sosyal hizmet disiplini açısından yeni yaklaşım modelleri geliştirilmesi gerekmektedir. Ailelerin temel düzeyde yaşadıkları yoksulluk artık bir ekonomik olgu

olmaktan çıkmış, sosyal ve siyasi yansımaları ile topluma zarar verecek bir mahiyete bürünmüştür.²⁵

Sosyal hizmet uygulamalarının temel hedeflerinden bir tanesi de birey, grup ve toplumun manevi ihtiyaçlarına çözüm bulmaktır. Sosyal Hizmetler Müdürlükleri bünyesinde kurulacak Manevi Destek Birimi, birey ve ailenin manevi yoksunluklarını giderecek eğitim, rehberlik ve danışmanlık programları geliştirerek, uygulanmasını sağlamalıdır.

5. SONUÇ

Sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişimi, gerçekliğin basit olmadığına aksine her sistemin kendine özgü özellikler taşıyan karmaşık bir yapısının olduğuna vurgu yapmaktadır. Mekanistik evren görüşü yerini holografik evren görüşüne terk etmiştir. Evrende her şey birbiri ile ilintilidir, her parça bütünün bilgisini taşır. Pozitivist anlayışta nesnellik bir zorunluluk olarak görülürken, yeni bilim anlayışında gözlemcinin belirli bir bakış açısına sahip katılımcı olduğu kabul edilmektedir. *“Epistemoloji anlamında, pozitivist, akılcı ve modernist görüşler bilginin keşfedildiği ve ortaya çıkarıldığını öngören “esasici” (essentialist) bir bilgi tanımını savunurken, pozitivism ötesi ve akılcılık ötesi paradigmlar bilginin keşfedilme yerine yorumlandığını, ortaya çıkarılma yerine oluşturulduğunu (consructed) varsayar.”*²⁶

Dünyada ve Ülkemizde etkin sosyal hizmet sunumu yapabilmesi için sosyal bilimlerdeki paradigma değişimi ışığında, multidisipliner bir anlayışla yeni sosyal hizmet müdahale modelleri geliştirmesi ve sosyal devlet anlayışına uygun yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Mevcut bürokratik yapı, değişen sosyal sorunlara ve ihtiyaçlara etkin müdahale edilmesini geciktirmekte, insan kaynağı ve donanım yetersizliği nedeniyle müracaatçılara nitelikli sosyal hizmet sunulamamaktadır. Ailedeki sosyal riskleri bütün yönleri ile ele alacak, maneviyatı güçlendirici, rehabilite edici, koruyucu ve önleyici hizmetlerin bir an önce devreye girmesi gerekmektedir.

²⁵ Uğur Özdemir. “Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Bugün ve Gelecekte Sosyal Hizmete Duyulan İhtiyaç ve Sosyal Hizmetten Beklenenler”, *Sosyal Hizmet Sempozyumu: Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet* (16-18 ekim 1996), H. Ü. Sosyal Hizmetler Y.O., Ankara, 2001, s.42

²⁶ Yıldırım vd., a.g.e., s. 29.

Toplumsal yapının hızlı bir şekilde değişime uğraması aileler üzerinde manevi yıkımlara neden olmaktadır. Kent kültüründe manevi destek unsurlarının giderek zayıflaması nedeniyle sosyal hizmetlere duyulan ihtiyaç bir kat daha artmaktadır. Sosyal Hizmetler Müdürlükleri bünyesinde **Manevi Destek Birimi** oluşturularak birey, aile, grup ve toplumun manevi ihtiyaçları ve sorunları konusunda yeni hizmet modelleri geliştirilmelidir.

Sosyal hizmet uygulamalarına gönüllülerin katılımının sağlanması ve toplumun manevi değerlerinden kaynaklanan yardımseverlik duygularının doğru yönlendirilebilmesi için yeni yapısal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal yardım alanında dağınık olan uygulamalar kaynak israfına neden olmakta, beklenen sosyal değişim de sağlanamamaktadır. Yoksulluk kültürünün manevi yozlaşmayla birleşmesi sonucu başta büyükşehirler olmak üzere toplumsal dayanışma duygularına zarar verecek istenmeyen eylemler ortaya çıkabilmektedir. Yoksul kitlelerle, toplumsal kaynakların buluşacağı tampon mekânların ve güvenli platformların oluşturulması için manevi sosyal hizmet yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal refah imkânlarının toplumun geneline yaygınlaştırılamaması pek çok kesimin marjinalleşmesine ve dışlanmasına neden olmuştur. Sosyal dışlanma sorunuyla karşı karşıya kalan risk grubu insanlar, insan onuruna yakışmayan yaşam koşulları ile maddi manevi destekten yoksun bir şekilde tek başına mücadele etmek zorunda bırakılmışlardır. Göç nedeniyle milyonlarca insan kent yaşamına ve modern topluma uyum sağlama, işsizlikle başa çıkma gibi bir dizi sorunla uğraşmaktadırlar. Geleneksel dayanışma mekanizmalarından da yaralanamayan bu insanlar ruhsal, sosyal ve ekonomik açıdan desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Herkes için asgari bir yaşam standardı sağlamak sosyal devletin önemli bir görevidir. Sosyal hizmet müdahalesi de birey ve ailenin yaşam kalitesini arttırarak, kendi kendilerine yeterli duruma gelmelerini hedefler. Yapısal değişime uğrayan sosyal sorunların karşısında, yerel özellikler dikkate alınarak yeni sosyal hizmet modelleri üretilmelidir.

Sosyal sorunların yıkıcı etkilerinin önüne geçilebilmek için; Sosyal Hizmet Kurumlarında insana bütüncül açıdan yaklaşan ve onun maddi manevi tüm gereksinimlerine duyarlı olan aile merkezli **manevi sosyal hizmet anlayışının** uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali Seyyar. "İslami Değerler Açısından Manevi Sosyal Hizmetler", *Manevi Sosyal Hizmetler*, Ed. Ali Seyyar, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008, ss. 13-51.
- Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Aytaç Açıkalın. "Fikri Hür İrfanı Hür Nesiller İçin." *Eğitim-Bilim Dergisi*, S. 26, 2000.
- Aziz Şeker. *Sosyal Çalışma Mesleği*, Ankara: Sabev Yayınları, 2008.
- Çiğdem Arıkan. "Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım", *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, C. 2, S. 1, 2002, ss. 11-25.
- D. N. Elkins ve Diğerleri. "Toward a Humanistic-Phenomenological Spirituality: Definition, Description, and Measurement", *Journal of Humanistic Psychology*, 1988, 28(4), ss. 5-18'den naklen Tarık Tuncay, "Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik", *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 17(2), s. 13-20.
- E. F. Schumacher. *Aklıkarişikler İçin Kılavuz*, İstanbul: İz yayıncılık, 1992.
- Emre Kongar. *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara: Sabev Yayınları, 2007.
- Ferit Develioğlu. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1993: Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Firitjof Capra. *Yeni Bir Düşünce*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Işıl Bulut. *Sosyal Hizmet Uygulamaları El Kitabı*, Ankara: Başkent Üniversitesi S.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü, 2006.
- J. Donald Walters. *Modern Düşüncenin Krizi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Kadir Canatan. "Ekolojik Krizin Paragmatik Arka Planı ve Said Nursi'nin Kozmoloji Öğretisi." *Kur'an'ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-i Nur Örneği Uluslararası Sempozyum (20-22 Eylül 1998)*, Nesil Basım Yayın, İstanbul, ss. 607-622.
- Kemal Sayar. *Psikiyatri Ve Kültür*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.
- Metin Karabaşoğlu. *Bilimin Öteki Yüzü*. İstanbul: Karakalem Yayınları, 1997.
- Naci Kula. *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.
- Nevzat Tarhan. *İnanç Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Seyyid Hüseyin Nasr. *İnsan Ve Tabiat*, İstanbul: Yeryüzü Yayınları, 1983.

Tarık Tuncay. “Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik.”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 17(2), s. 13-20.

Uğur Özdemir. “Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Bugün ve Gelecekte Sosyal Hizmete Duyulan İhtiyaç ve Sosyal Hizmetten Beklenenler”, *Sosyal Hizmet Sempozyumu: Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet* (16-18 ekim 1996), H. Ü. Sosyal Hizmetler Y.O., Ankara, 2001, ss. 35-47.

Veli Duyan vd.. *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*, Ankara: Öncü Basımevi, 2008.
2828 Sayılı SHÇEK Kanunu, www.shcek.gov.tr (01.09.2009).